

ERGENLERDE AKILCI OLMAYAN İNANÇLAR İLE KARAR VERME STİLLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN YAPISAL EŞİTLİK MODELİ İLE İNCELENMESİ

Adem PEKER (*)
Aslı KARTOL (**)
Meva DEMİR (***)

Öz

Bu araştırmanın amacı ergenlerin akılcı olmayan inançlarının karar verme stilleri üzerindeki yordayıcı etkisini incelemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 8. sınıfta öğrenim gören 334 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmada verilerin toplanmasında Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği, Ergenlerde Karar Verme Ölçeği kullanılmıştır. Veriler Pearson korelasyon katsayısı ve yapısal eşitlik modeli ile analiz edilmiştir. Korelasyon analizi sonucunda Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği ve Ergenlerde Karar Verme Ölçeği alt ölçek puanları arasında negatif ve pozitif ilişkilerin olduğu görülmüştür. Araştırmanın diğer bir sonucunda akılcı olmayan inançlar (AKOI) örtük değişkeninin karar verme stilleri (KVS) örtük değişkenini negatif yönde ve anlamlı bir düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Ayrıca araştırmanın diğer bir sonucunda AKOI örtük değişkeninin karar vermede özsaygı, ihtiyatlı-seçicilik, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma gözlenen değişkenleri üzerinde dolaylı etkilere sahip olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ergenler, Akılcı Olmayan İnançlar, Karar Verme Stilleri, Yapısal Eşitlik Modeli.

The Investigation with Structural Equation Modeling of Relationship Between Irrational Beliefs and Decision-Making Styles in Adolescents

Abstract

The aim of this study was to investigate the effect of the predictor on the decision-making styles of irrational beliefs in adolescents. Working group of the study consisted of 334 students in the 8th grade. In this study Irrational Beliefs Scale for Adolescents and Adolescent Decision Making Questionnaire were used. On data analyses, pearson correlation and structural equation modeling analysis techniques were use. As a result of correlation analysis, between decision making styles and irrational beliefs was found to

*) Yrd. Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi KKEF Eğitim Bilimleri Bölümü, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı (e-posta: adem.peker@hotmail.com).

**) Uzman Psk. Dan., Erzurum-Yakutiye Sabancı Ortaokulu (e-posta: aslikartol@gmail.com.tr)

***) Arş. Gör., Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü (e-posta: meva.demir@atauni.edu.tr)

be negative and positive relationship. According to structural equation modelling (SEM) results, irrational beliefs of latent variable (IB) predicted negatively and a significant level decision-making styles of latent variable (DMS). In addition, other research results, of the IB latent variable was found to have indirectly effect on the observed variables of self-esteem in decision making, prudent-selectivity, indifference, panic and escape from responsibility.

Keywords: *Adolescents, Irrational Beliefs, Decision-Making Styles, Structural Equation Modeling.*

Giriş

Bireyler yaşantılarına ilişkin birçok seçimle karşı karşıya gelmektedirler. Kişilerden buldukları gelişim evresini başarıyla tamamlayabilmeleri adına bu seçimlerden kendilerine en uygun olanına karar vermeleri beklenmektedir. Okul tercihi, meslek ve iş seçimi ve hatta yaşanılacak mekâna ilişkin birçok seçenekle karşılaşan bireylerin gelişim ödevlerinin ve karar verme sorumluluğunun farklı yaşam dönemlerine denk geldiği düşünülmektedir. Özellikle okul çağındaki öğrenciler için akademik başarı, sınavlar, bir üst okul türünü seçme gibi etmenler dikkate alındığında öğrencilerin birçok sorumlulukla karşı karşıya kaldıkları görülmektedir. İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin de içinde bulunduğu dönemden dolayı sağlıklı ve mantıklı kararlar alınması gelecek açısından çok önemli olabilmektedir. Bu bağlamda bireyin hayatında attığı her adımda kendisi için en doğru ve sağlıklı tercihi yapmasına olanak sağlaması açısından etkili karar verebilme becerisine sahip olması gerekmektedir.

Karar verme, bireyin mevcut bir ihtiyacını gidermek amacıyla birden fazla seçenekten kendine en uygun olanına yönelmesini içeren zihinsel bir süreç olarak tanımlanmaktadır (Kuzgun, 1993; Güçray, 1998; Bağlıkol, 2010). Bu kavram biliştekilerin eyleme geçmesini ve ardından ihtiyacın karşılanmasına ilişkin bir sonuca varmayı ifade etmektedir (Yıkılmaz, 2001). Söz konusu ihtiyaçlar kişiden kişiye göre değişmektedir. Bu bağlamda bireylerin karar verme süreçlerini etkileyen faktörler de farklılık göstermektedir.

Araştırmacılar karar vermenin benlik saygısı (Thunholm, 2004; Tunç, 2011; Yılmaz, 2011), özyeterlilik düzeyleri (Mau, 2000), algılanan sosyal destek (Deveci, 2011), sosyal yetkinlik beklentisi (Kaşık, 2009) bireysel farklılıklar (Parker ve Fischho, 2005), kaygı (Hartley ve Phelps, 2012) gibi özelliklerden etkilendiğini ortaya çıkarmıştır. Buna ek olarak karar verme ile bilişsel süreçler (Güçray, 1998; Shane, 2005), dışalgı (Ohira, 2015), bellek (Redish ve Mizumori, 2015) gibi değişkenler ile olan ilişkisi de incelenmiştir.

Her yaşta ve her durumda çeşitli kararlar alma durumuyla karşı karşıya gelen bireylerin sağlıklı ve etkili kararlar alabilmesi mantıklı düşünebilmesine bağlıdır. Her türden mantıkdışı inançlar bireylerin objektif ve doğru kararlar almasını engeller (Can, 2009). Dolayısıyla bireylerin karar verme sürecini etkileyen özelliklerden birisinin de mantıkdışı (akılcı olmayan) inançlar olduğu ön görülmektedir. Hammond, Keeney ve Raiffa (1998)

verilecek zor bir kararın bireyde kaygı, kuşku, hata, pişmanlık, utanç gibi duyguların altına soktuğunu; bu durumun mantıksız, hatalı bir karar verme olasılığını daha fazla arttırdığını vurgulamıştır.

Psikoloji alanında yapılan birçok araştırmaya ve ortaya konan birçok kurama bakıldığında temelinde insan davranışını algılama ve anlamlandırmaya yönelik çalışmaların yoğunluğu göze çarpmaktadır. İnsan yapısı gereği karmaşık bir varlık olduğundan, insan davranışlarının çözümlenmesi de kolay olmamaktadır. Bu davranışların anlamlandırılmasına duygu-düşünce- davranış üçlüsünü ele alıp bunları neden-sonuç ilişkisinde inceleyen ve bunların birbirleriyle bağlantılı olduğunu ele alan kuramlardan biri Albert Ellis'in ortaya koyduğu Akılcı Duygusal Davranışçı Terapi (ADDT) adını verdiği kuramdır. Ellis (1995)'e göre; biliş, duygu ve davranış bütününden oluşan kişi, sürekli hem kendisini hem de başkalarını değerlendirme eğilimindedir.

Ellis (1995) kuramının temelinde bireyin ruh sağlığını olumsuz etkileyen birtakım inançlarının olduğunu savunmaktadır. Akılcı olmayan inançlar olarak adlandırdığı bu inançların, bireyin başarısını engelleyici bir role sahip olduğunu öne sürmektedir. Ayrıca bu inançların bireyin hedeflerine ulaşım mutlu olmasında olumsuz bir etkiye sahip olduğunu dile getirmektedir. Birey akılcı olmayan inançlarını azaltmayı öğrenip daha mantıklı düşünmeyi başarabileceği; mantıkdışı inançlarını mantıklı olanları ile değiştirirse birçok ruhsal bozukluktan kendisini kurtarabileceği ifade edilmektedir (Corsini ve Wedding, 1989; Ellis, 1995; Ellis ve Dryden, 1997; Dobson, 1998; Köroğlu, 2006).

Kişi doğumundan ölümüne kadar olan süreçte birçok gelişim süreci geçirmektedir. Geçirdiği her evrede ise farklı fizyolojik ve psikolojik değişimler; bunlara bağlı olarak ise farklı duygu ve düşünce yoğunluğu yaşamaktadır. Ellis (1995) kişinin kendini ve başkalarını değerlendirme eğiliminin en yoğun şekilde yaşandığı evreyi ergenlik dönemi olarak ifade etmiştir. Ergenlik dönemi ani bir değişim ve gelişim evresi olduğundan, ergenin duyguları sık sık değişime uğrayabilmektedir (Yörükoğlu, 2004; Yavuzer, 2005). Özellikle duygusal iniş çıkışlar bu dönemde yoğun bir şekilde yaşandığından; aynı olay farklı zamanlarda aynı ergen tarafından farklı algılanabilmektedir (Kulaksızoğlu, 2005). Bu duygusal değişime bakıldığında değişimlerin yoğun ve istikrarsız olduğu göze çarpmaktadır. Bunun yanı sıra karşı cinse âşık olma, çekingenlik, ani öfkelenmeler ergenin yaşadığı duygu dalgalanmalarının örneklerindedir. Bu dalgalanmalar her ergende farklı şekilde kendini göstermektedir (Koç, 2004). İşte bu yüzden ergenin akılcı olmayan inançları yerine akılcı olanların getirilmesi ile bu dönemde yaşaması muhtemel olan sosyal ve psikolojik zararların en aza indirgenmesinde yararlı olacaktır.

Özetle, ADDT' ye göre bireyin günlük yaşamında karşılaştığı psikoloji güçlüklerin temelinde akılcı olmayan inançları yer almaktadır. Akılcı olmayan inançların neden olduğu olumsuz duygular daha mantıklı düşünerek, uygun ve kabul edilebilir olumsuz duygulara dönüştürülebilmektedir. Böylece karşılaşılan psikolojik güçlüklerle daha etkili başa çıkılabilmektedir (Can, 2009).

Akılıcı olmayan inançlar ile anne-baba tutumları (Öztütüncü, 1996), problem çözme (Bilge ve Arslan, 2000), sürekli kaygı (Çivitci, 2006b), iletişim becerileri (Altuntaş, 2006), stresle başa çıkma (Hamarta, Arslan, Saygın ve Özyeşil, 2009), mesleki olgunluk (Hamamcı ve Çoban, 2012) ve yalnızlık (Honglung ve Collison, 1989) arasındaki ilişkinin araştırıldığı görülmektedir.

İnsanlar günlük hayatlarında basit bir davranışı yerine getirmek için bile karar verme durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. Dolayısıyla bireyin hangi stili kullandığını ve nelerin kararlarını etkilediğini bilmesi gelecekte sıkıntı yaşamasını engelleyebilmek için danışana ve psikolojik danışmanlara yol gösterebilir. Bireylerin aldıkları kararlardan memnun olmaları da ruh sağlıklarını olumlu yönde etkilemektedir. Kişi, akılıcı olmayan inançlarını belirleyerek bu düşüncelerin etkili karar verme davranışını engellemesini ortadan kaldırabilir (Can, 2009).

Bu araştırma, akılıcı olmayan inançların karar verme stilleri üzerindeki yordayıcı etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Öğrencilerin karar verme sürecini etkileyen faktörlerin bilinmesi hem çevreye uyumunu hem de mesleki, eğitsel, kişisel ve sosyal kararlar verirken daha sağlıklı düşüncelerini sağlayacaktır. Bunun yanında öğrencilerin akılıcı olmayan inançları ile karar verme stilleri arasındaki ilişkilerin ortaya çıkarılması öğrencilerin daha doğru ve sağlıklı kararlar verebilmesine bununla birlikte psikolojik ve bilişsel gelişimine katkı sağlaması düşünülmektedir.

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, akılıcı olmayan inançlar ile karar verme stilleri arasındaki yordayıcı ilişkileri incelemek için ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. İlişkisel araştırma değişkenler arasındaki ilişkileri saptamak üzere yapılmaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2013).

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Erzurum ilindeki ikisi devlet ve birisi özel okul olmak üzere üç ortaokulun 8. sınıflarında öğrenim gören 334 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın çalışma grubu random yöntemi ile belirlenmiştir. Ekiz (2013) random yönteminin en önemli özelliğini katılımcıların araştırma sürecinde yer alabilmeleri için herkesin eşit oranda bir şansa sahip olması olduğunu belirtmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan öğrencilerin 131 (%39.2) tanesi kız ve 203 (% 60.8) tanesi de erkektir.

Veri Toplama Araçları

Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği

Araştırmada ergenlerin akılıcı olmayan inançlarını belirlemek için Çivitci (2006a) tarafından geliştirilen Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği (EMİÖ) kullanılmıştır.

EMİÖ, başarı talebi, rahatlık talebi, saygı talebi olmak üzere üç alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçekte toplam 21 madde bulunmaktadır. Ölçekte beşli likert tipi derecelenme türü kullanılmıştır. Ölçekten elde edilen puanların yükselmesi, mantıkdışı (akılcı olmayan) inançların arttığını göstermektedir. Ölçeğin iç tutarlık katsayıları, toplam puan için .71, başarı, rahatlık ve saygı talebi alt ölçekleri için sırasıyla .62, .61, .57 olarak saptanmıştır. EMİÖ'nün test-tekrar test güvenilirlik katsayısı ölçeğin toplam puanı için .82, alt ölçekler için sırasıyla .84, .75, .67 olarak bulunmuştur. Bu çalışma kapsamında ölçeğin hesaplanan iç tutarlık katsayıları toplam puan için .71, başarı, rahatlık ve saygı talebi alt ölçekleri için sırasıyla .67, .78 ve .67 olduğu tespit edilmiştir.

Ergenlerde Karar Verme Ölçeği

Çalışmada öğrencilerin karar verme stillerini ölçmek için Mann, Harmoni ve Power (1989) tarafından geliştirilen ve Çolakkadıoğlu (2003) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Ergenlerde Karar Verme Ölçeği (EKVÖ) kullanılmıştır. Ölçek Karar Vermede Öz-saygı ve Karar Vermede Başa Çıkma Stilleri olmak üzere iki bölümden ve 5 alt ölçekten meydana gelmektedir. Her bir alt ölçekten alınabilecek en yüksek puan 18 en düşük puan 0'dır. Ölçek maddeleri 0 (Benim için hiçbir zaman doğru değil) ile 3 (Benim için her zaman doğru), arasında değişen kategorilerinden oluşmaktadır. Orijinal ölçeğin alt boyutlarının iç tutarlık katsayıları öz-saygı için .61, ihtiyatlı-seçicilik için .73, panik için .70, sorumluluktan kaçma için .66 ve umursamazlık için .73 olarak bulunmuştur. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması yönelik yapılan güvenilirlik analizi sonucunda, iç tutarlık katsayılarının öz saygı, ihtiyatlı seçicilik, panik, sorumluluktan kaçma, umursamazlık alt ölçekleri için sırasıyla .79, .78, .77, .65 ve .73; test-tekrar-test güvenilirliğinin ise .80, .81, .82, .80 ve .86 olarak belirlenmiştir. Bu araştırma için ölçeğin iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları sırasıyla .68, .67, .70, .71 ve .66 olarak saptanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada akılcı olmayan inançlar ile karar verme stilleri arasındaki ilişkiler Pearson momentler çarpım korelasyon katsayısı ve akılcı olmayan inançların karar verme stilleri üzerindeki yordayıcı etkisi yapısal eşitlik modeli ile incelenmiştir. Yapısal eşitlik modelinde çoklu uyum indeksleri olan χ^2/sd , RMSEA, NFI, CFI, GFI, AGFI ve SRMR kullanılmıştır. Analizler LISREL 8.54 ve SPSS 21.00 programları aracılığıyla yapılmıştır.

Bulgular

Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği alt ölçek puanları arasındaki korelasyonlar, aritmetik ortalama, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Akılcı Olmayan İnançlar İle Karar Verme Stilleri Arasındaki Korelasyonlar ve Betimsel Sonuçlar

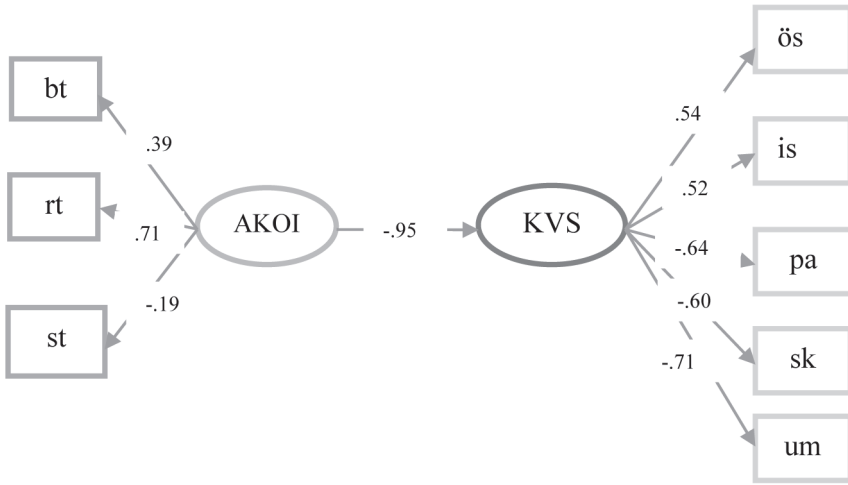
Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
1.Öz-Saygı								
2.İhtiyatlı-Seçicilik	.48*	1						
3.Umursamazlık	-.37*	-.30*	1					
4.Panik	-.49*	-.30*	.39*	1				
5.Sorumluluktan Kaçma	-.41*	-.38*	.45*	.42*	1			
6. Başarı Talebi	-.18*	-.11*	.24*	.31*	.25*	1		
7. Rahatlık Talebi	-.31*	-.36*	.44*	.40*	.48*	.30*	1	
8. Saygı Talebi	.12*	.31*	-.14*	.022*	-.15*	.04*	-.13*	1
\bar{x}	11.7	13.1	3.9	7.5	4.2	21.8	15.3	26.2
Ss	3.4	3.3	2.6	3.9	3.1	6.3	6.2	4.1
Çarpıklık	-.46	-.67	.80	.19	1.07	.22	.81	-1.5
Basıklık	.25	.50	.78	-.69	1.49	-.55	.067	2.6

*p<.05

Tablo 1 incelendiğinde Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeğinin alt boyutları olan başarı, rahatlık ve saygı talebi ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeğinin alt boyutları olan karar vermede öz-saygı, ihtiyatlı-seçicilik, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma puanları arasında $r = -.11$ 'den $r = -.48$ 'e değişen oranlarda negatif ve pozitif yönde, düşük ve orta düzeyde anlamlı ilişkilerin olduğu görülmektedir. Çarpıklık ve basıklık değerleri incelendiğinde araştırma verilerinin normal dağılım özelliği taşıdığı görülmektedir.

Yapısal Eşitlik Modeli

Akılcı olmayan inançlar ile karar verme stilleri arasında anlamlı ilişkilerin belirlenmesinden sonra akılcı olmayan inançların karar verme stilleri üzerindeki yordayıcı etkisi yapısal eşitlik modeli ile incelenmiştir. Akılcı olmayan inançların örtük değişkeni (AKOI), başarı (bt), rahatlık (rt) ve saygı talebi (st) gözlenen değişkenleri ile; karar verme stilleri örtük değişkeni ise (KVS), öz saygı (ös), ihtiyatlı seçicilik (is), panik (pa), sorumluluktan kaçma (sk) ve umursamazlık (um) gözlenen değişkenleri aracılığıyla analiz edilmiştir. Akılcı olmayan inançlar örtük değişkeninin (AKOI), karar verme stilleri örtük değişkeni (KVS) üzerindeki yordayıcı etkisine ilişkin bulgular şekil 1'de sunulmuştur.

χ^2 : 52.75, sd: 17, p: .00002, RMSEA: .079

Şekil 1. Akılcı Olmayan İnançlar ve Karar Verme Stilleri Arasındaki Yapısal Model Analizi

Şekil 1 incelendiğinde başarı, rahatlık ve saygı talebini kapsayan akılcı olmayan inançlar örtük değişkeninin (AKOI), öz-saygı, ihtiyatlı-seçicilik, panik, sorumluluktan kaçma ve umursamazlık alt boyutlarını kapsayan karar verme stilleri örtük değişkenini (KVS) negatif yönde yordadığı gözlenmektedir ($\beta = -.95$, $t = -7.62$). Bu modele ilişkin uyum iyiliği indeksleri incelendiğinde test edilen modelin iyi düzeyde uyum verdiği söylenebilir ($\chi^2/sd = 3.10$, $NFI = .95$, $CFI = .96$, $GFI = .96$, $AGFI = .92$, $SRMR = .053$ ve $RMSEA = .079$). (Hu ve Bentler, 1999). Bu sonuç öğrencilerin akılcı olmayan inançlarının azalmasının karar verme stillerini olumlu yönde artıracaklarını ortaya koymaktadır.

Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Belirleme Katsayıları

Belirleme katsayısı yapısal eşitlik modelinde, değişkenlere ilişkin varyansın açıklama oranını göstermektedir. Hem akılcı olmayan inançların hem de karar verme stillerine ilişkin varyans açıklama katsayıları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Belirleme Katsayıları

Uyum Parametresi	Katsayı Değeri
1. Başarı Talebi	.15
2. Rahatlık Talebi	.50
3. Saygı Talebi	.04
4. Öz-Saygı	.29
5. İhtiyatlı Seçicilik	.27
6. Panik	.41
7. Sorumluluktan Kaçma	.36
8. Umursamazlık	.51

Tablo 2 incelendiğinde akılcı olmayan inançlara ilişkin ölçme modelinde akılcı olmayan inançların (AKOI) başarı talebi varyansın % 15'ini, rahatlık talebi varyansının %50'sini ve saygı talebi varyansının % 04'nü açıklamaktadır. Karar verme stillerine ilişkin ölçme modelinde (KVS) ise öz-saygı, ihtiyatlı-seçicilik, panik, sorumluluktan kaçma ve umursamazlık varyansın sırasıyla % 29, % 27, %41, %36 ve % 51'ini açıklamaktadır. Akılcı olmayan inançların karar verme stilleri varyansını açıklama oranının ise $R^2 = .91$ olarak hesaplanmıştır.

Yapısal Modeldeki Toplam ve Dolaylı Etkilere İlişkin Bulgular

AKOI örtük değişkeninin başarı, rahatlık, saygı ve KVS örtük değişkeninin öz-saygı, ihtiyatlı seçicilik, panik, sorumluluktan kaçma ve umursamazlık üzerindeki toplam etkileri ile AKOI örtük değişkeninin KVS'nin gözlenen değişkenleri üzerindeki dolaylı etkileri Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3. Yapısal Eşitlik Modeline İlişkin Olarak Belirlenen Toplam ve Dolaylı Etkiler

Gözlenen Değişkenler	Toplam Etki		Dolaylı Etki
	AKOI	KVS	AKOI
1. Başarı Talebi	.39		
2. Rahatlık Talebi	.71		
3. Saygı Talebi	-.19		
4. Öz-Saygı		.54	-1.74
5. İhtiyatlı Seçicilik		.52	-1.64
6. Panik		-.64	1.61
7. Sorumluluktan Kaçma		-.60	2.29
8. Umursamazlık		-.71	2.14

Tablo 3’te verilen değerler incelendiğinde akılcı olmayan inançlar örtük değişkeninin (AKOI) başarı, rahatlık ve saygı talebi değişkenlerini; karar verme stilleri örtük değişkeninin (KVS), öz-saygı, ihtiyatlı seçicilik, panik, sorumluluktan kaçma ve umursamazlık değişkenlerini doğrudan etkilediği gözlenmektedir. Başarı, rahatlık ve saygı talebi gözlenen değişkenlerinin ise AKOI örtük değişkeni üzerinden karar verme stilleri ölçeğinin gözlenen değişkenlerini dolaylı olarak etkilediği görülmektedir. Bir diğer ifade ile AKOI örtük değişkeninin karar verme stilleri örtük değişkeninin gösterge değişkenlerini dolaylı olarak etkilediği ve bu etkinin doğrudan olmadığı belirlenmiştir.

Tartışma

Bu araştırmada, 8. sınıf öğrencilerinin akılcı olmayan inançlarının karar verme stilleri üzerindeki yordayıcı etkisi incelenmiştir. Akılcı olmayan inançların karar verme stilleri üzerindeki yordayıcı etkisi yapısal eşitlik modeli ile sınanmıştır. Araştırma sonucunda Ergenler İçin Mantıkdışı İnançlar Ölçeği ile Ergenlerde Karar Verme Ölçeği alt ölçek puanları arasında anlamlı ilişkilerin olduğu görülmüştür. Elde edilen bulgular, ergenlerin akılcı olmayan inançlarının azalmasıyla karar verme stillerinin olumlu yönde artacağını ortaya koymaktadır. Araştırmanın diğer bir sonucunda akılcı olmayan inançlar (AKOI) örtük değişkeninin karar verme stilleri (KVS) örtük değişkenini negatif yönde ve anlamlı bir düzeyde yordadığı belirlenmiştir. Ayrıca araştırmanın diğer bir sonucunda AKOI örtük değişkeninin karar vermede özsaygı, ihtiyatlı-seçicilik, umursamazlık, panik ve sorumluluktan kaçma gözlenen değişkenleri üzerinde dolaylı etkilere sahip olduğu tespit edilmiştir. Analiz sonucunda, akılcı olmayan inançların karar verme stillerinin % 91’ini açıkladığı saptanmıştır.

Akılcı olmayan inançlar ile karar verme stilleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunduğundan öğrencilerde akılcı olmayan inançlar arttıkça karar verme becerilerinin azaldığı söylenebilir. Bu durum hem akılcı olmayan inançların hem de karar vermenin bilişsel karakter taşıması ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca akılcı olmayan inançların psikolojik önyargılar içermesi ile de açıklanabilir. Bir başka ifadeyle öğrencilerin eğitsel sürece ve hayata ilişkin kalıp yargıları, mantıksız bağdaştırmaları onların karar vermelerini olumsuz yönde etkileyebilir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre akılcı olmayan inançlar ile karar verme stilleri arasındaki ilişki Brahmana, Hooy ve Ahmad (2012) tarafından yapılan çalışmayla kısmen benzerlik göstermektedir. Söz konusu çalışmada pişmanlık, bilinçli ve sezgisel önyargı gibi psikolojik süreçlerin karar verme süreçleri üzerinde etkisi olduğu bulunmuştur. Halkjelsvik ve Rise (2014) tarafından yapılan çalışmada ise mantıkdışı karar vermenin insan hayatının farklı dönemlerine göre değiştiği görülmüştür. Bu bağlamda 8. sınıf öğrencilerinin ileriki eğitim hayatları adına ilköğretimin kilit noktasında buldukları düşünüldüğünden bilişsel ve duyuşsal anlamda kendilerine gereğinden çok yüklenebilirler. Dolayısıyla sağlıklı bir düşünce yapısına sahip olmayan öğrencilerin devam edecekleri ortaöğretim kurumuna, edinecekleri mesleğe ve hayatları ile ilgili birçok seçime karar vermede zorlanabilecekleri düşünülebilir.

Araştırmadan elde edilen bu sonuç akılcı olmayan inançlar düştükçe öğrencilerin daha çok mantıklı kararlar verebildiklerini ortaya çıkaran (Bilge ve Arslan, 2000), akılcı olmayan inançlar ile karar verme stilleri arasında negatif bir ilişkinin olduğunu saptayan (Can, 2009) ve düşünme stilleri ile karar verme stilleri arasında ilişki olduğunu belirleyen (Öztabak, 2013) araştırma sonucuyla tutarlılık göstermektedir. Özellikle ergenlik dönemindeki öğrencilerin akılcı olmayan inançlara sahip olmaları onların karar vermesi gereken durumlarda alternatiflerin olumlu ve olumsuz yanlarını değerlendirememesine, aceleci kararlar almasına, karar vermeyi ertelemesine veya sorumluluğu başkasına yüklemeye çalışmasına ve ortada karar verilecek bir durum yokmuş gibi davranmasına yol açabilmektedir.

Sahip olduğu mantıklı inançlar sayesinde aldığı mantıklı kararlar ile birlikte birey, gelecekte vereceği kararlarda da dikkatli olabilecektir. Bireylerin kararlarında, akılcı yollar izlemesi, mantıklı inançlara sahip olması ile açıklanabilir. Kendi kararının sorumluluğunu taşıyamayan, kararlarında çevresine bağımlı ve özsayıgı düzeyi düşük bireylerin de kararlarında erteleyici, kaçınan ve panik karar verme stilini kullanmaları da sahip oldukları mantıksız düşüncelerle açıklanabilmektedir (Can, 2009).

Bireyin sahip olduğu akılcı olmayan inançları kendini, diğer insanları ve içinde yaşadığı dünyayı gerçekçi ve akılcı bir biçimde değerlendirmesini engellemektedir. Bireyin bu değerlendirmeyi mantıklı bir biçimde yapamaması etkili, sağlıklı ve doğru kararlar vermesine de engel olmaktadır. Bu nedenle bireylerin mantıkdışı inançları yerine daha akılcı mantıklı inançlar oluşturabilmesi daha objektif değerlendirmeler yapabilmesine ve sağlıklı, doğru kararlar alabilmesine yardımcı olması açısından da oldukça önemli olmaktadır. Böylece bireylerin mantıklı ve bilimsel düşünmenin bir ürünü olarak hayatlarında karar vermeleri gereken durumlarda farklı seçenekleri akılcı bir şekilde değerlendirebilecekleri ve daha mantıklı kararlar alabilecekleri düşünülmektedir (Can, 2009).

Bu araştırma sonucunda öğrencilerin akılcı olmayan inançlarının karar verme stilleri üzerinde önemli bir etkisinin olduğu görülmüştür. Dolayısıyla öğrencilerin gelişim çağında oldukları düşünüldüğünde karar verme stillerini etkileyebilecek özelliklerinin belirlenmesi, gelecekte yapacakları okul, ders, üniversite ve meslek seçimi konusunda daha sağlıklı karar vermelerini sağlayacaktır. Bu doğrultuda özellikle öğrencilerin akılcı olmayan inançların oluşmasını engelleyici çalışmaların yapılması daha doğru ve sağlıklı düşüncelerini sağlamaları açısından önemli olacaktır. Bu konuda okullarda psikolojik danışmanların ve öğretmenlerin öğrencilerin düşünme biçimlerini ve etkili karar verme stratejilerini geliştirici çalışmalar yapmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Bu çalışmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Çalışmanın ilk sınırlılığı araştırmanın sadece 8. sınıfta öğrenim gören ve ortaokul öğrencileri üzerinde yapılmasıdır. Araştırmacılar tarafından yapılacak çalışmalarda farklı sınıf, eğitim kademeleri ve okul türleri ele alınabilir. Araştırmanın diğer bir sınırlılığı da sadece akılcı olmayan inançlar değişkeni ile öğrencilerin karar verme stilleri üzerindeki yordayıcı etkisinin incelenmesidir. İleride yapılacak çalışmalarda öğrencilerin karar verme stillerini etkileyebilecek farklı değiş-

kenler düşünülebilir. Son olarak karar verme stillerinin farklı boyutlarını ölçen (rasyonel, sezgisel, bağımlı, kendiliğindenlik ve kaçınan) ölçekler kullanılarak araştırma tekrarlanabilir.

Kaynakça

- Altıntaş, G. (2006). *Liseli ergenlerin kişiler arası iletişim becerileri ile akılcı olmayan inançları arasındaki ilişkinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Bağlıkol, Y. (2010). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin kendine saygı ile karar verme stratejileri arasındaki ilişki*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bilge, F., Arslan, A. (2000). Akılcı olmayan düşünce düzeyleri farklı üniversite öğrencilerinin problem çözme becerilerini değerlendirmeleri. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (13), 7-18.
- Brahmana, R. K., Hooy, C., Ahmad, Z. (2012). Psychological factors on irrational financial decision making. *Humanomics*, 28(4), 236-257.
- Can, Ö. (2009). *Üniversite öğrencilerinin akılcı olmayan inançları ve karar verme stillerinin incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Corsini, R. J., Wedding, D. (1989). *Current psychotherapies*. Illinois: F.E. Peacock Publishers Inc. 180-240.
- Çivitci, A. (2006a). Ergenler için mantıkdışı inançlar ölçeğinin geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3 (25), 69-80.
- Çivitci, A. (2006b). Ergenlerde mantıkdışı inanç ve sürekli kaygı ilişkisi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(12), 27-39.
- Çivitçi, A. (2005). Akılcı duygusal eğitimin ilköğretim öğrencilerinin mantıkdışı inanç, sürekli kaygı ve mantıklı karar verme düzeylerine etkisi. *Ege Eğitim Dergisi*, 6(2), 59-80.
- Çolakkadioğlu, O. (2003). *Ergenlerde karar verme ölçeği'nin uyarlama çalışması*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Dobson, K. S. (1988). *Rational-emotive therapy: Handbook of cognitive behavioral therapies*. London: Hutchinson. 214-272.
- Ekiz, D. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ellis, A. (1995). *Cognitive and constructive psychotherapies: Theory, research and practice*. (Ed. Michael J. Mahoney). ABD: Springer Publishing Company, 3-33.
- Ellis, A., Dryden, W. (1997). *The practice of rational emotive behavior therapy*. New York: Springer Publishing Company.

- Güçray, S. (1998). Bazı kişisel değişkenler, algılanan sosyal destek ve atılmalı karar verme stilleri ile ilişkisi. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (9), 7-16.
- Halkjelsvik, T., Rise, J. (2014). Persistence motives in irrational decisions to complete a boring task. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 41(1), 90-102.
- Hamamcı, Z., Çoban, A. E. (2012). Mesleki olgunluk ve mesleki kararsızlığın akılcı olmayan inançlarla ilişkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(27), 31-42.
- Hamarta, E., Arslan, C., Saygın, Y. ve Özyeşil, Z. (2009). Benlik saygısı ve akılcı olmayan inançlar bakımından üniversite öğrencilerinin stresle başa çıkma yaklaşımlarının analizi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(18), 25-42.
- Hammond, J.S., Keeney R.L., Raiffa, H. (1998). *Karar verme sanatı*. (Çev. Özkan, Ş.) İstanbul: Beyaz Yayınları.
- Hartley, C. A., Phelps, E. A. (2012). Anxiety and decision-making. *Biological Psychiatry*, 72, 113-118.
- Hoglund, C. L., Collison, B. B. (1989). Loneliness and irrational beliefs among college students. *Journal of College Student Development*, 30, 53-58.
- Hu, L.T., Bentler, P.M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structural analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modelling*, 6, 1-55
- Kaşık, D.Z. (2009). *Ergenlerde karar verme stilleri ve algılanan sosyal destek düzeylerinin sosyal yetkinlik beklentisi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Koç, M. (2004). Gelişim psikolojisi açısından ergenlik dönemi ve genel özellikleri. *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(17), 231-256.
- Köroğlu, E. (2006). *Ruh sağlığınız için akılcı düşünme*. Ankara: HYB Yayıncılık.
- Kulaksızoğlu, A. (2005). *Ergenlik psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kuzgun, Y. (1993). *Karar stratejileri ölçeği, geliştirilmesi ve standardizasyonu*. VII. Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Çalışmaları. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Mann, L., Harmoni, R. ve Power, C. (1989). Adolescent decision-making: The development of competence. *Journal of Adolescence*, 12(3), 265-278.
- Mau, W.C. (2000). Cultural differences in career in career decision-making styles and self-efficacy. *Journal of Vocational Behavior*, 57, 365-378.
- Ohira, H. (2015). Interoception and decision-making. *Japanese Journal of Psychopharmacology*, 35 (1), 11-18.
- Öztabak, M.Ü. (2013). *Farklı okul türlerinde öğrenim gören lise öğrencilerinin sınıf seviyelerine göre düşünme stilleri ile karar verme stilleri arasındaki ilişkinin in-*

- celenmesi*. Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztütüncü, F. (1996). *Liseli ergenlerdeki olumsuz otomatik düşüncelerin ana-baba tutumları ve aile ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Parker, A.M., Fischho, B. (2005). Decision-making competence: External validation through an individual differences approach. *Journal of Behavioral Decision-making*, 18, 1–27.
- Redish, A. D., Mizumori, S. J. Y. (2015). Memory and decision making. *Neurobiology of Learning and Memory*, 117, 1-3.
- Shane, F. (2005). Cognitive reflection and decision making. *The Journal of Economic Perspectives*, 19(4), 25.
- Sönmez, V., Alacapınar, F.G. (2013). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Thunholm, P. (2004). Decision making style: Habit, style or both? *Personality and Individual Differences*, 36(4), 931-944.
- Tunç, A. (2011). *İlköğretim 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin karar vermede özsayıgı ve karar verme stilleri ile algılanan ana baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yavuzer, H. (2005). *Çocuk psikolojisi*. (28. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yıkılmaz, M. (2001). *Eğitim fakülteleri yöneticilerinin yönetsel karar verme/sorun çözme yeterliliği*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Bilim Dalı, Ankara.
- Yılmaz, A.S. (2011). *Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsayıgı ve karar verme stillerinin benlik saygısı ve utangaçlık açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk ruh sağlığı: Çocuğun kişilik gelişimi, yetiştirilmesi ve ruhsal sorunları*. (28. Baskı). İstanbul: Özgür Yayınları.

